

Hitlert arra, hogy a „felelőtlen“ zsidóverést gyorsan leintse és lapjaiban arról írasson hosszú vezércikkeket, hogy mit tesz a mai Németország is zsidói helyzetének konszolidálásáért... Spanyolországban Franco-nak sikerül, egész haderejének latbavetésével elérni az Ebro folyót, de ez nyolcvanezer emberébe, hadseregének mintegy harmadába kerül, hosszú hónapokra kénytelen lemondani minden akcióról és egyetlen reménysége Anglia hathatósabb segítsége, amely azonban, az angol közvélemény mai magatartása mellett aligha következik be az őszi választások előtt...

A világ másik égő pontján, Kinában, viszont Csang Kai Sek csapatai szorítják vissza a japán csapatokat Észak- és Délkinában, majdnem körülzárják Kantont, lázasan építik azokat az autóműutakat, amelyek a kínai hadseregnek japán blokádnak esetére is biztosíthatják a Szovjet és Európa felől való ellátást és Angliának máris fejtörést okoz, hogy hogyan akadályozza meg a kínai-orosz katonai szövetség létrejöttét olyképpen, hogy az ne segítse elő Japán végleges győzelmét... Emitt, Magyarországon, a felvidéki magyar területek visszacsatolása idézi fel a belső vihart: a felvidéki mágnások visszakívánják a cseh földreform által felosztott földjeiket, míg az eddigi Magyarország földtelen népének szószólói az eddiginél is nagyobb erővel követelik magyar uraiktól azt a földreformot, amelyet felvidéki társaik cseh elnyomóiktól már 15 éve megkaptak — és a hullám csaknem elsöpri azt az Imrédy-kormányt, amelyben mindkét irányzat hangot nyer, szakadást idézve elő a kormányban és annak parlamenti többségében...

Mindennapi jele annak, hogy bármit is végeznek a világ nagy diplomáciái, bármely síktereket is érnek el, hadseregeikre vagy a mások gyengeségére alapítva, végső soron mégiscsak nem ők egyedül döntenek el a világ sorsát, hanem — kinek-kinek a saját területén és ezzel összefüggően nemzetközi viszonylatban is — számolniuk kell a népeik legbelsejében végbemenő, onnan feltörő demokratikus erővel is és a döntés végül is nemcsak az egyes államok közötti játék eredményeitől, hanem az egyes és az összes országok belső erőviszonyainak alakulásától is függ...

KÖZÉPEURÓPAI KÉRDÉSEK

ERDÉLYI TÖRTÉNELEM

Napjaink hatalmi törekvései Erdély szívébe nyulnak, hogy újra felkavarják az egyensúlyát kereső erdélyi békét. Erdélyben dunavölgyi népek fonódnak össze, s az erdélyi összetartás dunavölgyi összetartás, amit a népi életösztön sugalt akkor is, amikor a történelem folyamán az erdélyi magyar fejedelmek harcban álltak a Habsburg-imperializmus előőrsévé idomított Magyarországgal. Az erdélyi önálló fejedelemség a magyar nemzeti műveltséget s a vele egy fölből fakadó függetlenségi tudatot mentette át a százados válságon, azt a nemzeti magatartást, amely nem ostromfalat épít, hanem termékeny kölcsönhatással éleszti az együtartozás tudatát, testvérnépek lelkét oldva föl a mult keserű visszaemlékezéseiből.

Az Erdélyben elvegyült kis népek egymásrautalságának mindennapi ténye a magyar uralkodó rétegek eszmekörében a rendi összefogás hagyományának ápolásává torzult. Az erdélyi néptömegek szolidaritásának társadalmi valóságát a magyar felsőbbség féltése sajátos történelmi

szemléletben tükrözze vissza, amely az Unio Trium Nationum emlékéből élt. Ez azonban nem Erdély három népének egységét jelentette, hanem az egymással versengő három középkori rend: a nemesi vármegyék, a székely székek és a szász városok vezető rétegeinek kényszerbékéjét a kiváltságaikat fenyegető közös veszéllyel szemben.

Az egyoldalú társadalombírálat kikezdte a rendi összefogás emlékét ápoló transzilvánizmust, anélkül, hogy helyébe a népi összefonódás, a közös művelődési és munkatér társadalmi tényét állította volna. Anélkül, hogy az erdélyi kiváltságok szövevényének megtépzott hagyományát a bábolnai felkelők, a magyar-román jobbágyok és kisemberek 1437-es verszerződésének hagyományával helyettesítette volna. Megfeledezett arról, hogy a kápolnai rendi gyűlésen létrejött Unio Trium Nationum maga is csak visszahatás a közös erdélyi népképviselő első és utolsó merész kísérletének csirába fojtására.

A kápolnai jobbágyirtó határozatok nem az erdélyi békét, hanem a kibontakozó népi erőket megkötő fortélyt, az áldatlan, önmérsztő belső küzdelmet példázzák. Az Unio Trium Nationum a néppel szemben hatékony, de kifelé nem képviselhet erőt. A kiváltságosok osztályszövetségének mindannyiszor szét kell málnia, amikor az itt élő népek léte forog kockán, s fel kell oldódnia a meg nem szűnő bábolnai hagyomány szótlan tanuinak, a magyar és román tömegeknek önvédelmi készségében. A törökverő Hunyadiak seregét éppen úgy népi erők duzzasztják, mint a labancverő Bocskai meg Rákóczi seregeit.

A német hámba fogott főurak kényére hagyott Magyarországtól külön álló, sőt vele szemben álló Erdély a kor haladó gondolatának, a reformációnak jegyében megnyitja a nép felé a tudás, a művelődés zsilipjeit. Méliusz Juhász Péter szavai új korszakot vezetnek be: „Királyok, Urak, Városok, Papok tartsatok oskolákat a kanonokok, püspökök, klastromok jóvedelméből s ne lopjátok el az Ur háza kincseit, hanem akit iskolákra, tanítókra rendelték, arra tartsátok azokat.”

Az erdélyi haladó szellem nem térhet ki a néprajzi valóság elől, amely már a XVIII. században 150 ezer magyar és székellyel s 100 ezer szásszal szemben 250 ezer román mutat fel. Geleji Katona István, I. Rákóczi György nevében 1640-ben előírja a román református püspöki szék jelöltje számára, hogy „...itt maga mellett, vagy ahol alkalmatosnak ítél-tetik, egy jó román scolát erigáljon...”

...hogy az idegen nyelven való birbitelést az alatt levő papokkal el-hagyhassa, hanem minden isteni szolgálatot velek a paraszt község előtt magok nyelvén, azaz: románul tétessen...”

A nemzeti nyelven való vallási művelődést nyomom követi a politikai öntudat éledése s a román főpapok 1791. évi felségfolyamodványa, a Supplex libellus Valachorum a bábolnai fölkelők kolozsmonostori okiratára hivatkozva kéri, hogy „a fejedelemség minden lakosa vallási és nemzeti különbség nélkül ugyanazokat a szabadságokat, kiváltságokat élvezze és ezek a közterheket is saját teljesítő képességeik arányában viseljék.”

Ezt a szellemet idézi 1848-ban az Erdélybe békiteni jött Bălcescu is, amikor lelkesülten írja, hogy „Erdélyben nem az volt és nem az a megoldandó kérdés, miként járjon el akár a románság, akár a magyarság, akár a szászság, akár pedig a székelység, hogy csak ő maradjon egyedül abban az országban, s hogy miként úzze el a többi népeket, hanem az, hogy a jogegyenlőség mind az egyedekre, mind pedig a nemzetekre kiterjesztetvén, mindenki keresse az egymás közt való megegyezés lehetőségét.”

Az erdélyi főrendek nem tanulnak országrésziük legjobb hagyományaitól s akkor zárkóznak el legjobban a legnagyobb lélekszámot kitevő románság tág követelései elől, amikor a Habsburg uralmi taktika amúgy is megbolygatja az itt élő népek békéjét.

1848-ban a magyar forradalom és a román felszabadulási mozgalom két egymás felé kinyújtott kéz, amely azonban összefogás helyett ökölbe szorul. Az éledő magyar demokráciát a „történelmi jogok“ álöltözetében ágáló feudalizmus, a románság nemzeti szabadságvágyát pedig a hátmögötti imperiálista gyámkodás élezi ki egymás ellen.

A polgári ruhát öltő rendi kiváltságok Magyarországára nem hajlandó tudomásul venni, hogy a magába olvasztott Erdélyben saját népszámlálása szerint, Csik, Háromszék, Maros-Torda és Udvarhely abszolút magyar többségével szemben Alsó-fehér, Beszterce-Naszód, Fogaras, Hunyad, Kolozs, Szeben, Szolnok-Doboka és Torda-Aranyos abszolút román többsége áll.

A közös elnyomatásban még megcsillant az 1863-as nagyszebeni diétának kezdeményezése a nemzetiségi összhang önkormányzati uton való megvalósítására, de mindez folytatás nélkül marad s a szabadjára engedett nemzeti uralomvágy meghiusítja, hogy „Erdély egyesítése Romániával három népet találjon, amelyek több, mint félszázad alatt lerakták volna és megszilárdították volna egy békés és testvéries társadalmi és nemzeti együttélés alapjait.“ (Moldován Valér).

A világháború nagy ütköző hatalmi felületei összemorzsolják az erdélyi összefogás népi szándékát. Az erdélyi románság gyulafehérvári nemzetgyűlése, 1918 december 1-én kinyilvánítja a bábolnai jobbágy ősök szellemében, hogy „teljes nemzeti szabadságot“ óhajt „az együttlako népek számára“, de e békés, minden külső kényszertől mentesen hozott néphatározat nem gyökerezhetik egyik hatalmi fél gyakorlatába sem. A közelmúlt ellenséges légkört teremtett hozzá, s a rákövetkező két évtized megfélelmezik Gyulafehérvárról.

A nemzetközi jogbiztonság megrendülésének, az ököljog uralmának új napjai teszik ismét időszerűvé a gyulafehérvári pontokat az utolsó erdélyi hitvallást az itt élő népek békéjének megóvására. Ez az egyedüli, ami összhangba hozhatja a kikezdett erdélyi békét. Ez az, ami a tekintetet újra befelé fordíthatja a külső hatalmi támasz keresése helyett, ami újra elmondhatja Bethlen Farkas 1540-es üzenetét, mit az Erdélyben híveket kereső Habsburg Ferdinánd követének küldött: „Tudja meg Nagyságod, mi most önfenntartásunkon munkálkodunk.“ (Bányai László)

A vatikán és a fajkérdés

A *L'Affaires Etrangères* c. folyóirat októberi száma Charles Loiseau tollából hosszabb tanulmányt közöl, melyben a szerző személyes visszaemlékezései alapján kísérli meg a Vatikán diplomáciájának irányvonalát tisztázni a fajkérdés tekintetében. Elmondja hogy XI. Pius pápa, akinek kezdeményezésére állították fel a gyarmati bennszülött klérust, nem oszthatja a különböző fajvédő elméletek nézeteit. Már 1922-ben az *Ubi arcano Dei* kezdetű enciklikájában kikel a tulzott nacionalizmus ellen, 1938 júliusában pedig a leghatározottabban szembeszáll az olasz fajpolitikával. A Vatikán diplomáciájának kettős arculatát viszont abban látja, hogy ugyanakkor, amikor a Szentszék a Harmadik Birodalommal állandó nyílt konfliktusban áll, teljes támogatásában részesíti Franco kormányát. Ennek ellenére a Vatikán újabban mindinkább a nagy nyugati demokráciák felé tájékozódik, ahol ma egyedül szabad a teljes vallásgyakorlat.